

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH
2018, tom 49, s. 25–38
<https://doi.org/10.7163/SOW.49.2>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptgeo.org.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

Proces partycypacji społecznej w rewitalizacji na obszarach wiejskich – studium przypadku gminy Olkusz

Public participation in revitalization of rural areas – case study of the Olkusz commune

Mateusz KULIG¹ • Magdalena MIŚKOWIEC^{1,2} • Piotr OGÓREK¹

¹Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
Zespół Planowania Przestrzennego i Komunikacji
ul. Cieszyńska 2, 30-015 Kraków
mkulig@irm.krakow.pl • mmiskowiec@irm.krakow.pl • pogorek@irm.krakow.pl

²Uniwersytet Jagielloński
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
ul. Gronostajowa 7, 30-387 Kraków
magda.miskowiec@doctoral.uj.edu.pl

Zarys treści: Artykuł dotyczy partycypacji społecznej w procesie rewitalizacji wobec obecnych uwarunkowań prawnych, na przykładzie działań prowadzonych na obszarach wiejskich w gminie Olkusz. Zaprezentowano przebieg warsztatów jako jedną z form konsultacji społecznych, wykorzystaną na etapie tworzenia projektu gminnego programu rewitalizacji. Przedmiotem rozważań jest proces prowadzenia konsultacji społecznych w czterech podobszarach rewitalizacji: Troks, Kosmolów, Zadole Kosmolowskie i Gorenice. Wskazano, w jaki sposób realne zaangażowanie lokalnej społeczności wiejskiej pozwoliło na określenie potrzeb oraz zidentyfikowanie lokalnych potencjałów. Przeprowadzona analiza pozwoliła na sformułowanie rekomendacji oraz wniosków wynikających ze stosowania zaawansowanych technik partycypacyjnych w procesie rewitalizacji na obszarach wiejskich. Artykuł powstał na bazie prac nad *Gminnym Programem Rewitalizacji Olkusza na lata 2016–2026* prowadzonych przez Instytut Rozwoju Miast.

słowa kluczowe: partycypacja społeczna, rewitalizacja, warsztaty, obszary wiejskie, Olkusz.

Wstęp

Udział mieszkańców w procesie podejmowania decyzji ma coraz większe znaczenie w zarządzaniu rozwojem miast i wsi. Partycypacja w procesie rewitalizacji staje się coraz bardziej istotna dla kształtowania lokalnej polityki przestrzennej. Wobec nowych uwarunkowań prawnych (ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. Dz. U. z 2017 r. poz. 1023 z późn. zm.; określanej w dalszej części artykułu jako ustawa) rozszerzających obowiązkowy katalog form konsultacji społecznych, samorządy gminne dopiero zdobywają doświadczenie w prowadzeniu procesu partycypacji.

Celem artykułu jest przedstawienie na przykładzie obszarów wiejskich w gminie Olkusz możliwości partycypacji społeczności lokalnej w procesie rewitalizacji. Analizie poddano technikę warsztatową wykorzystaną w konsultacjach społecznych podczas przygotowywania projektu gminnego programu rewitalizacji. Przypadek tej gminy okazał się specyficzny w porównaniu z pozostałymi gminami miejsko-wiejskimi województwa małopolskiego podejmującymi działania rewitalizacyjne. Porównując zastosowane formy konsultacji społecznych, w Olkusz jako jednej z niewielu gmin wykorzystano bardziej zaawansowaną technikę z udziałem mieszkańców z obszarów wiejskich.

Artykuł w pierwszej części prezentuje definicje oraz aktualny stań badań w zakresie partycypacji społecznej i rewitalizacji. W dalszej części zaprezentowano obowiązujące ramy prawne warunkujące uspołecznienie procesu rewitalizacji. Następnie przedstawiono szczegóły prowadzenia konsultacji społecznych na obszarach wiejskich w gminie Olkusz (na etapie przygotowywania projektu gminnego programu rewitalizacji). W podsumowaniu sformułowano rekomendacje oraz wnioski zwracające uwagę na mocne i słabe strony wdrażania zaawansowanych form konsultacji społecznych w rewitalizacji na obszarach wiejskich przy uwzględnieniu nowych podstaw prawnych.

Materiał zgromadzono w trakcie przygotowywanego przez Instytut Rozwoju Miast (obecnie Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa) dokumentu pt. *Gminny Program Rewitalizacji Olkusza na lata 2016–2026* (GPR) oraz podczas obserwacji prowadzonych w gminie konsultacji społecznych.

Ustalenia definicyjne

Nadmiar definicji i płaszczyzn rozważania zagadnienia partycypacji powoduje, że ta tematyka jest wciąż mało zrozumiała i różnie interpretowana. Co więcej, partycypacja jako proces dopiero rozwija się w Polsce, a osiągnane w ten sposób korzyści są nadal niedoceniane. Wynika to z jednej strony z dotychczasowych uwarunkowań prawnych niewymagających prowadzenia partycypacji oraz ze zbyt krótkiej tradycji i doświadczeń w tym zakresie (Pawłowska 2012).

Partycypację definiowała w swojej pracy S. Arnstein (1969) jako redystrybucję władzy na zwykłych obywateli, aby włączyć ich w proces podejmowania decyzji. Autorka dokonała charakterystyki zagadnienia za pomocą schematu drabiny partycypacji, wprowadzając podział na 3 kategorie stopnia zaawansowania: brak partycypacji, tokenizm (działania pozorne) oraz władza obywatelska. W ramach kategorii wprowadziła osiem kolejnych szczebli procesu, rozpoczynając od manipulacji, kończąc na kontroli obywatelskiej. Zagadnienie partycypacji, określane również jako udział społeczny, zwykle występuje z dodatkowym określeniem, takim jak: „obywatelska”, „społeczna”, „publiczna”, „indywidualna”, „wspólnotowa”, „wertykalna” oraz „horyzontalna”. Partycypację społeczną definiuje się jako udział jednostek w działaniach podejmowanych w społecznościach, do których przynależą na co dzień (Brodie i in. 2009). Według J.L. Creighton (2005) partycypacja powinna stwarzać przestrzeń do współpracy mieszkańców z władzami publicznymi, budować obustronne zaangażowanie oraz gwarantować wpływ na proces podejmowania decyzji. Właściwa partycypacja społeczna jest oznaką kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego. Jest także konsekwencją nowego podejścia do zarządzania w polskich samorządach, stawiającego na dialog ze społecznością (*participatory governance*) w podejmowaniu decyzji

publicznych (Hickey i Mohan 2004). Faktyczny udział społeczeństwa w procesie decyzyjnym odbywa się podczas prowadzenia konsultacji społecznych, stanowiących jedną z klasycznych form partycypacji społecznej. Pozwalają one m.in. na pozyskiwanie informacji, diagnozowanie potrzeb i problemów, wyrażenie opinii oraz zaproponowanie wspólnych rozwiązań w porozumieniu ze społecznością lokalną (Hausner 1999).

Badania prowadzone przez Instytut Spraw Publicznych wskazują na silny związek poziomu zaangażowania w proces podejmowania decyzji publicznych z wielkością zamieszkiwanej miejscowości. Z badań ankietowych prowadzonych w 200 gminach różnej wielkości (w tym 75 gminach miejskich, 75 wiejskich oraz 50 miejsko-wiejskich) wśród mieszkańców (na próbie 1000 respondentów) wynika, że największy udział w różnych formach konsultacji społecznych deklarują respondenci zamieszkujący wsie. Około 33,5% mieszkańców wsi (w stosunku do 25,1% ogółu badanych) poszukiwało informacji publicznej, 14,9% (11,8% ogółu badanych) poszukiwało wyjaśnień, 19,8% (10% ogółu badanych) brało udział w konsultacjach społecznych, a 12,5% (przy 10,4% ogółu badanych) zgłaszało opinię lub sugestię. Tylko 4,4%, (przy 2,5% ogółu badanych) brało udział w pracach zespołów złożonych z przedstawicieli władz i mieszkańców, a 3,4% ankietowanych (przy 1,9% ogółu ankietowanych) w pracach zespołów złożonych z samych mieszkańców (Grzeszczak 2012).

Partycypacja społeczna w rewitalizacji

Partycypacja społeczna jako włączenie lokalnej społeczności w proces podejmowania decyzji jest kluczowym elementem rewitalizacji. Zapisy ustawy o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. definiują „partycypację społeczną” jako proces, który obejmuje przygotowanie, prowadzenie i ocenę rewitalizacji w sposób zapewniający aktywny udział interesariuszy, w tym poprzez uczestnictwo w konsultacjach społecznych oraz w pracach Komitetu Rewitalizacji.

„Rewitalizacja to skoordynowany proces prowadzony wspólnie przez władzę samorządową, społeczność lokalną i innych uczestników, będący elementem polityki rozwoju i mający na celu przeciwdziałanie degradacji przestrzeni zurbanizowanej i zjawiskom kryzysowym, pobudzanie rozwoju i zmian jakościowych poprzez wzrost aktywności społecznej i gospodarczej, poprawę środowiska zamieszkania oraz ochronę dziedzictwa narodowego, przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju” (Ziobrowski 2009, s. 9). Rozumienie rewitalizacji w kontekście obszarów wiejskich należy wiązać z rozwojem koncepcji odnowy wsi. W tym przypadku również podkreśla się istotę partycypacji społecznej, ponieważ odnowa wsi ma być procesem o charakterze lokalnym i najbardziej odpowiadającym lokalnej społeczności (Chigbu 2012; Wilczyński 2003). Priorytetem jest proces partycypacji pozwalający na wysłuchanie wszystkich interesariuszy w celu zidentyfikowania występujących problemów i wskazania rozwiązań (Skalski 1996). Jest to o tyle istotne w kontekście działań rewitalizacyjnych, że prawidłowa diagnoza potrzeb lokalnej społeczności pozwala na skuteczniejsze przeciwdziałanie zidentyfikowanym problemom.

Prawne uwarunkowania partycypacji społecznej w rewitalizacji

Dotychczasowa praktyka tworzenia lokalnych programów rewitalizacji pokazuje, że główną motywacją do ich powstawania była możliwość pozyskania środków unijnych. We wcześniejszym okresie programowania (2007–2013) polskie doświadczenia w tym zakresie dotyczyły przede wszystkim realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych. Dokumenty musiały być zgodne z ustaleniami programów operacyjnych oraz wytycznymi przygotowania programów rewitalizacji. Wytyczne wskazywały na znaczącą rolę udziału społecznego i partnerstwa w programach rewitalizacji. Jednak brakowało precyzyjnych zasad określających, jak należy prowadzić proces partycypacji społecznej. Zdecydowana większość wytycznych do programów operacyjnych nie traktowała udokumentowania procesu konsultacji społecznych w sposób obligatoryjny. Przez co partycypacja najczęściej ograniczała się jedynie do poinformowania lokalnej społeczności o podjęciu działań i postępach procesu rewitalizacji. W ten sposób wskazywane działania nie odpowiadały na realne potrzeby i problemy użytkowników (Hałat 2010; Donderowicz i in. 2016).

Obecny tryb prowadzenia rewitalizacji według ustawy ma na celu wzmocnienie zdolności gmin do tworzenia mechanizmów partycypacji społecznej. W definicji rewitalizacji znajduje się odniesienie do uspołecznienia procesu, co wynika z potrzeby wzmocnienia znaczenia celów ogólnospołecznych oraz niskiego udziału społecznego w podejmowaniu decyzji publicznych w Polsce (Parysek 2016). Partycypacja społeczna w procesie rewitalizacji polega w szczególności na: poznaniu potrzeb i oczekiwań interesariuszy oraz dążeniu do spójności planowanych działań z tymi potrzebami, prowadzeniu działań edukacyjnych i informacyjnych o procesie rewitalizacji, inicjowaniu, umożliwieniu i wspieraniu działań służących rozwijaniu dialogu między interesariuszami, zapewnieniu udziału wszystkich zainteresowanych w przygotowaniu dokumentów dotyczących rewitalizacji, wspieraniu inicjatyw oraz zapewnieniu możliwości wypowiedzenia się interesariuszy. Jest ona nieodłącznym elementem procesu rewitalizacji, a zapisy ustawy określają tryb prowadzenia konsultacji społecznych. Następuje to na etapie przygotowania uchwały o wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji oraz przy tworzenia dokumentu gminnego programu rewitalizacji. Zapisy ustawy obligują również do zapewnienia konsultacji społecznych na etapie prowadzenia i oceny rewitalizacji. Ustawa reguluje sposób ich prowadzenia, określając również ramy czasowe.

Zakres form konsultacji społecznych ustawa dzieli na dwa rodzaje – podstawowe oraz uzupełniające. Podstawową formą ich prowadzenia jest zbieranie uwag w postaci papierowej lub elektronicznej, w tym za pomocą środków komunikacji elektronicznej, w szczególności poczty elektronicznej lub formularzy zamieszczonych na stronie podmiotowej gminy w BIP. Do form uzupełniających, z których należy wykorzystać obowiązkowo co najmniej dwie, należą: spotkania, debaty, warsztaty, spacer studyjny, ankiety, wywiady, wykorzystanie grup przedstawicielskich lub zbieranie uwag ustnych. „Ustawa nie precyzuje na czym polega przeprowadzenie konsultacji społecznych w ww. formach, (...) zadaniem ustawy nie jest bowiem obszerne wyjaśnienie sposobu prowadzenia (...), lecz wskazanie ram ich prowadzenia (...)” (Leszczyński i Kadłubowski 2016, s. 16).

Konsultacje społeczne kończą się w momencie publikacji na stronie podmiotowej gminy w BIP raportu sporządzonego po zakończeniu każdej z przeprowadzonych jej form. Warto zwrócić uwagę na zapisy ustawy dotyczące doprecyzowania miejsca ich przeprowadzenia. Po wyznaczeniu obszaru rewitalizacji konsultacje powinny być prowadzone

na wyznaczonym obszarze lub jeżeli nie jest to możliwe, w jego najbliższym sąsiedztwie. Obowiązkiem jest także zapewnienie dostępu interesariuszy do konsultowanych dokumentów poprzez publikację ich na stronie podmiotowej gminy w BIP oraz udostępnienie w siedzibie urzędu gminy.

Wytyczne Ministerstwa Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020 (2016) zawierają dodatkowe wymogi dla programów rewitalizacji (w stosunku do ustawy) warunkujące dopuszczenie danego przedsięwzięcia do dofinansowania ze środków UE. Ocenę programów rewitalizacji prowadzą urzędy marszałkowskie poszczególnych województw. Pozytywna ocena skutkuje umieszczeniem dokumentu w wykazie programów rewitalizacji. Według *Wytycznych* (s. 24) „partycypacja społeczna jest wpisana w proces rewitalizacji jako fundament działań na każdym etapie tego procesu (diagnozowanie, programowanie, wdrażanie, monitorowanie)”. Analiza i weryfikacja cech programu rewitalizacji powinna obejmować w szczególności m.in. stopień realizacji zasad partnerstwa rozumianych jako zaangażowanie społeczności lokalnej w przygotowanie projektu rewitalizacji oraz umożliwienie szerokiej partycypacji społecznej. Wytyczne podkreślają silne i trwałe partnerstwo również na etapie wdrażania, jak i oceny efektów prowadzonej rewitalizacji oparte na współpracy ze wszystkimi grupami interesariuszy. Program rewitalizacji powinien zawierać opis mechanizmów włączania różnych grup interesariuszy w proces przygotowywania dokumentu. Partycypacja społeczna powinna odbywać się zaawansowanymi metodami (współdecydowanie, kontrola obywatelska), a nie ograniczać się jedynie do dostępu do informacji czy powiadomienia o podjętych decyzjach przez lokalne władze.

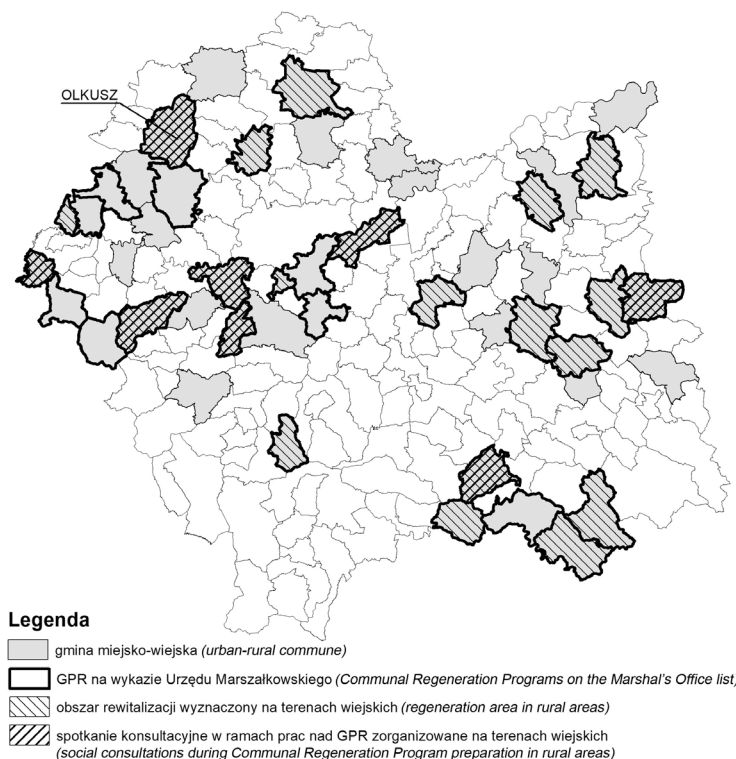
Przykładowo wpisu do wykazu programów rewitalizacji w województwie małopolskim dokonuje się na podstawie zapisów *Regulaminu prowadzenia wykazu programów rewitalizacji gmin województwa małopolskiego* (Uchwała Nr 1718/16 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 22 listopada 2016 r.). W oparciu o zapisy ustawy, jak i *Wytycznych* gminny program rewitalizacji oceniany jest w Karcie oceny merytorycznej w zakresie jego elementów i cech.

W ramach wsparcia procesu sporządzania gminnych programów rewitalizacji (GPR) (opierając się głównie na zapisach ustawy oraz *Wytycznych*) Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego zwraca uwagę na kwestię formy konsultacji społecznych, które będą uznane za wystarczające do pozytywnej oceny w Karcie oceny merytorycznej: „Konsultacje społeczne należy prowadzić w sposób ułatwiający zrozumienie prezentowanych treści i odniesienie się do nich, a w przypadku, gdy jest to uzasadnione specyfiką konsultowanych treści, z użyciem wizualizacji oraz sporządzonych w języku niespecjalistycznym skrótów i zestawów informacji zawartych w dokumentach poddawanych konsultacjom. (...) Należy pamiętać, iż mimo że konsultacje to głos doradczy, to jeśli chcemy realnie włączyć mieszkańców ważne jest, aby zgłaszane pomysły traktować z otwartością i uwagą oraz dążyć do uwzględnienia ich w programie. Kluczowe jest zatem zaplanowanie i prowadzenie partycypacji według czytelnych zasad/ram/reguł, ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedniego dostosowania sposobu informacji o działaniach partycypacyjnych oraz form prowadzenia działań partycypacyjnych do różnych rodzajów grup uczestników tych działań” (*Pytania dotyczące...* 2016, s. 6).

Partycypacja społeczna w rewitalizacji na przykładzie obszarów wiejskich gminy Olkusz

Gmina Olkusz jest gminą miejsko-wiejską położoną w północno-zachodniej części województwa małopolskiego. Mieszkańcy obszarów wiejskich stanowią ok. 26% ogólniej ich liczby, wynoszącej ok. 50 tys. Powierzchnia wszystkich sołectw stanowi ok. 83% z 150,68 km² całkowitej powierzchni gminy.

Przykład Olkusza jest szczególnym przypadkiem gminy miejsko-wiejskiej województwa małopolskiego podejmującej działania rewitalizacyjne. Według *Wykazu programów rewitalizacji* (stan na 30.06.2017 – pierwszy termin naboru wniosków do RPO) spośród wszystkich 47 gmin miejsko-wiejskich województwa 30 posiadało gminny program rewitalizacji, z czego w 22 wyznaczone obszary rewitalizacji obejmowały zarówno miasto, jak i sołectwa. Kwerenda internetowa raportów dotyczących przebiegu konsultacji społecznych oraz dokumentów GPR pozwoliła stwierdzić, iż poszerzone formy konsultacji (m.in. spotkania, warsztaty) realizowane były na terenach wiejskich jedynie w 8 ze wskazanych gmin – w tym w gminie Olkusz (ryc. 1).

Ryc. 1. Gminy miejsko-wiejskie województwa małopolskiego ze wskazanymi obszarami rewitalizacji oraz prowadzonymi spotkaniami konsultacyjnymi na obszarach wiejskich
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Wykaz programów rewitalizacji gmin województwa małopolskiego* (stan na 30.06.2017).

Urban-rural communes in the Małopolskie Voivodeship with revitalization areas and social consultations conducted in rural areas.

Source: Own compilation based on the List of communal programs for revitalization of the Małopolskie Voivodeship (as of 30/06/2017).

Dotychczasowe doświadczenia rewitalizacyjne gminy Olkusz dotyczyły przede wszystkim prac remontowych w ścisłym centrum miasta – Olkuska Starówka wraz z sąsiednimi osiedlami (*Lokalny Program Rewitalizacji Olkusza – obszar Centrum – na lata 2008–2016*). Obecne działania, prowadzone w wiejskich obszarach zdegradowanych, pozwalają na poprawę jakości życia również mieszkańców żyjących na peryferiach gminy.

Na etapie opracowywania projektu *Gminnego Programu Rewitalizacji Olkusza na lata 2016–2026* prowadzone były 30-dniowe konsultacje społeczne w formie: spotkań warsztatowych, zbierania uwag za pomocą formularza oraz ankiety. Zgodnie z ustawowymi wymogami wszystkie niezbędne informacje zamieszczono w Biuletynie Informacji Publicznej, na stronie internetowej gminy oraz w lokalnej prasie. Formularz konsultacyjny oraz ankietę można było również odebrać w Urzędzie Miasta.

W czasie trwania konsultacji zorganizowano spotkania warsztatowe. Akcja informacyjna wydarzenia (prócz wymienionych wymogów ustawy) odbywała się również poprzez komunikat zamieszczony w mediach społecznościowych (strona na Facebooku: Aktywny Olkusz) oraz w formie plakatów informacyjnych (ryc. 2). Prosta forma plakatu bez stosowania skomplikowanego języka pozwoliła w przystępny sposób przekazać najbardziej istotne informacje i tym samym zachęcić do udziału szersze grono mieszkańców. Rozpoczęcie spotkania zostało ustalone na godzinę 18, zapewniając możliwość udziału osobom pracującym. Miejscem spotkań z interesariuszami były obiekty użyteczności publicznej znajdujące się w poszczególnych podobszarach rewitalizacji. Mając na uwadze specyfikę uwarunkowań społeczno-przestrzennych każdego z podobszarów, warsztaty prowadzone były według dwóch scenariuszy przygotowanych odrębnie dla miasta i obszarów wiejskich. Na spotkania zaproszono wszystkich zainteresowanych oraz mieszkańców obszaru rewitalizacji obejmującego tereny danego sołectwa, w którym organizowane były warsztaty (tab. 1). Celem było wypracowanie propozycji działań mających na celu przeciwdziałanie problemom występującym w danym podobszarze rewitalizacji.

Ryc. 2. Plakat informujący o spotkaniu warsztatowym, przygotowany dla podobszaru rewitalizacji Troks
Źródło: Materiał na potrzeby akcji informacyjnej o warsztatach dotyczących projektu: *Gminny Program Rewitalizacji Olkusza na lata 2016–2026*.

Poster informing about the workshop meeting on revitalization of Troks sub-area.

Source: Material prepared for the information campaign about the workshop meeting in Troks concerning Communal Regeneration Program in Olkusz for 2016–2026.

Tabela 1. Udział w konsultacjach społecznych dotyczących Gminnego Programu Rewitalizacji Olkusza na obszarach wiejskich

Podobszar rewitalizacji	Liczba mieszkańców uczestniczących w warsztatach	Udział mieszkańców uczestniczących w warsztatach w stosunku do liczby mieszkańców podobszaru rewitalizacji (%)
Teren sołectwa Troks	20	3,5
Teren sołectwa Kosmolów + Zadole Kosmolowskie	24	2,3
Teren sołectwa Gorenice	25	1,9
Suma	69	2,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Raport z przeprowadzonych warsztatów w ramach konsultacji społecznych dotyczących projektu Gminnego Programu Rewitalizacji Olkusza 2016–2026.*

Spotkania rozpoczynały się prezentacją dotyczącą projektu GPR wprowadzającą w temat rewitalizacji oraz zapoznającą mieszkańców z celem programu oraz spotkania warsztatowego. Podkreślano znaczenie partycypacji społecznej jako kluczowego elementu rewitalizacji, tak aby mieszkańcy poczuli istotę swojego udziału w procesie. Ze względu na niewielką liczbę potencjalnych lokalizacji prowadzenia rewitalizacji na obszarach wiejskich zdecydowano się na warsztat prowadzony jako praca projektowa (ryc. 3).

Ryc. 3. Przebieg pracy warsztatowej

Źródło: Materiał na potrzeby prowadzenia warsztatów dotyczących projektu: *Gminny Program Rewitalizacji Olkusza 2016–2026.*

Workshop meeting procedure

Source: *Material prepared for the workshop meeting concerning Communal Regeneration Program in Olkusz for 2016–2026.*

Mieszkańcy zostali podzieleni na grupy, w których dyskutowali na temat potrzeby przeprowadzenia rewitalizacji. Przy uwzględnieniu występujących problemów (społecznych, gospodarczych, przestrzenno-funkcjonalnych, środowiskowych i technicznych) proponowali konkretne działania dedykowane dla wskazanych grup społecznych:

- dzieci i młodzieży,
- dorosłych,
- osób starszych,
- wszystkich mieszkańców.

W tabeli 2 zaprezentowano najczęściej powtarzające się pomysły działań wskazanych przez uczestników warsztatów dla poszczególnych grup społecznych.

Prace nad projektem gminnego programu rewitalizacji pozwoliły nie tylko na wskazanie występujących problemów, ale również na wytypowanie lokalnych potencjałów obszaru rewitalizacji. W sołectwie Troks jednoznacznie wskazano na potencjał funkcjonującej świetlicy wiejskiej, będącej obecnie w złym stanie technicznym. Budynek wraz z przyległym terenem zielonym stanowi najważniejszą przestrzeń publiczną w sołectwie. Prowadzone są tu działania edukacyjne, społeczne (w szczególności inicjowane przez lokalną organizację pozarządową Stowarzyszenie Troks) oraz wydarzenia plenerowe integrujące mieszkańców. W czasie trwania warsztatów mieszkańcy wskazywali na potrzebę poprawy przestrzeni publicznej poprzez uporządkowanie terenu, zieleni oraz wprowadzenie małej architektury.

Tabela 2. Syntetyczne wnioski z warsztatów na obszarach wiejskich

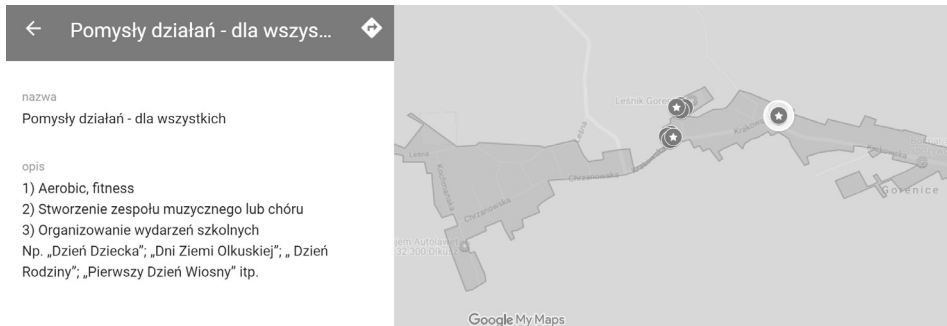
Pomysły działań do przeprowadzenia dla poszczególnych grup społecznych w podobszarach rewitalizacji na terenach wiejskich			
dzieci i młodzież	dorośli	osoby starsze	wszyscy mieszkańcy
			
<ul style="list-style-type: none"> • zajęcia sportowe i rekreacyjne • kursy zdrowego odżywiania • warsztaty artystyczne zorientowane na odkrywanie lokalnych obrzędów, historii i tradycji 	<ul style="list-style-type: none"> • zajęcia sportowe • warsztaty kulinarne • kursy komputerowe 	<ul style="list-style-type: none"> • aktywizacja i integracja osób starszych w sołectwach (klub seniora, spotkania jubileuszowe, wieczory historyczne, otwarta biblioteka) • spotkania z lekarzem i dietetykiem • kursy zdrowego odżywiania 	<ul style="list-style-type: none"> • działania mające na celu integrację i wymianę wielopokoleniową: festyny wiejskie, warsztaty rękodzieła ludowego, zebrania wiejskie, zabawy karnawałowe, itp. • zorganizowanie i udostępnienie dla potrzeb działalności kół zainteresowań, stowarzyszeń oraz organizacji społecznych wyposażonej przestrzeni otwartej • stworzenie przestrzeni publicznej dla mieszkańców w celu organizacji wydarzeń lokalnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Raport z przeprowadzonych warsztatów w ramach konsultacji społecznych dotyczących projektu Gminnego Programu Rewitalizacji Olkusza 2016–2026.*

Warsztaty w sołectwie Gorenice prowadzone były w szkole podstawowej. Lokalna grupa koła gospodyń wiejskich wskazywała na brak miejsca w sołectwie do prowadzenia swoich działań. Na takie miejsce wstępnie wskazano budynek OSP. Teren rekreacyjny wokół szkoły zaproponowano przekształcić w przestrzeń publiczną, umożliwiającą organizację wydarzeń integrujących lokalną społeczność. Działania rewitalizacyjne miały dotyczyć także przestrzeni publicznej przy boisku sportowym „Leśnik”.

Warsztaty dla sołectwa Kosmolów i Zadole Kosmolowskie zorganizowano wspólnie, ze względu na niewielką odległość pomiędzy nimi oraz brak odpowiedniego miejsca do organizacji spotkania w Zadolu Kosmolowskim. Powstająca z własnej inicjatywy mieszkańców Zadola „wzorcowa zagroda wiejska” stanowiąc będzie obiekt o przeznaczeniu na cele społeczne, edukacyjne i kulturalne. Obecnym problemem są koszty związane z dokończeniem budowy. Sfinansowanie projektu w ramach rewitalizacji byłoby bardzo dobrym przykładem wsparcia oddolnej inicjatywy przez władze lokalne. Spotkanie warsztatowe w Kosmolowie odbyło się w budynku Ochotniczej Straży Pożarnej. Uczestnicy zauważyli, iż przy wsparciu finansowym remontu budynku oraz jego wyposażeniu, sami mogą zorganizować znaczną część działań aktywizacyjnych. Ponadto w obiekcie OSP swoją lokalizację znalazłoby Stowarzyszenie Kosmolów Na Szlaku Orlich Gniazd działające na terenie sołectwa.

W celu zapewnienia możliwości zapoznania się wszystkich zainteresowanych z wynikami pracy warsztatowej stworzona została interaktywna mapa (ryc. 4), prezentująca wszystkie wypracowane pomysły działań przypisane do konkretnych lokalizacji w poszczególnych podobszarach rewitalizacji. Mapa stanowi ogólnodostępną platformę zawierającą zbiorczy materiał wypracowany podczas warsztatów.

Ryc. 4. Mapa prezentująca wyniki warsztatów w Gorenicach

Źródło: Materiał na potrzeby prezentacji wyników warsztatów dotyczących projektu „Gminnego Programu Rewitalizacji Olkusza 2016–2026”, dostępne na stronie: www.goo.gl/pP48fM.

Findings from the workshop meeting in Gorenice presented on google maps

Source: Material prepared for presenting workshop findings on Communal Regeneration Program in Olkusz for 2016–2026, available at: www.goo.gl/pP48fM.

Rekomendacje

Bazując na doświadczeniu wynikającym z prowadzenia konsultacji społecznych na obszarach wiejskich dotyczących gminnego programu rewitalizacji, należy wskazać kilka kluczowych rekomendacji, które mogą znacząco wpłynąć na podniesienie efektywności prowadzonego procesu:

- Poszerzona kampania informacyjna – ważne jest informowanie mieszkańców o konsultacjach społecznych z wykorzystaniem wielu źródeł, jak: lokalna prasa, radio, plakaty, bezpośredni kontakt lub sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości (np. informacja przekazana przez księdza w czasie ogłoszeń parafialnych);
- Prosta forma informacji o wydarzeniu – stosowanie nieskomplikowanego języka, bez żargonu, bez terminologii technicznej, precyzyjna informacja udzielająca od-

powiedzi na pytania: co? gdzie? kiedy? (również w czasie organizowanych spotkań z mieszkańcami);

- Neutralna lokalizacja prowadzenia warsztatów, dogodny termin i godzina – praktyka pokazuje, że mieszkańcy chętniej uczestniczą w konsultacjach organizowanych poza obiektem urzędu miasta, a termin organizacji w godzinach popołudniowych stwarza szansę na szerszy udział uczestników np. osób pracujących, młodzieży uczącej się;
- Wyjaśnienie, jaki jest cel organizowanych warsztatów – sprzyja to zrozumieniu potrzeby oraz budowaniu świadomości do współdecydowania wśród mieszkańców. Ważne jest podkreślanie znaczenia informacji zwrotnej;
- Udostępnienie wyników pracy warsztatowej w formie zbiorczego raportu lub opracowania mapowego – szczególnie dla osób nieobecnych podczas warsztatów;
- Przygotowanie się do organizacji warsztatów według następujących etapów:
 - przygotowanie scenariusza spotkania (określenie tematyki i celu),
 - zidentyfikowanie interesariuszy,
 - przeprowadzenie kampanii informacyjnej,
 - zorganizowanie warsztatów – zbieranie opinii, pomysłów, informacji zwrotnych,
 - analizowanie wyników – opracowanie raportu z konsultacji społecznych,
 - udostępnienie wyników,
 - ewaluacja uzyskanego materiału.

Wnioski

W artykule przedstawiono procedurę prowadzenia konsultacji społecznych w procesie przygotowania GPR z uwzględnieniem nowych uwarunkowań prawnych. Ustawa o rewitalizacji jest pierwszym aktem prawnym nadającym tak szerokie uprawnienia mieszkańcom w procesie tworzenia gminnego dokumentu. Jednak należy zwrócić uwagę na fakt, iż przeprowadzenie konsultacji społecznych według minimalnych wymagań ustawowych niekoniecznie musi prowadzić do szerszego zainteresowania nimi mieszkańców oraz zapewnienia odpowiedniej frekwencji podczas spotkań, o ile w ogóle zostaną zorganizowane.

Artykuł 6. ust. 2 ustawy nakazuje poinformowanie mieszkańców o rozpoczęciu konsultacji w minimalnym zakresie poprzez obwieszczenie, ogłoszenie w sposób zwyczajowo przyjęty w gminie oraz na stronie podmiotowej gminy w BIP. Powyższy zapis w konsekwencji skutkuje tym, że czarno-białe ogłoszenie napisane urzędowym „formalnym” językiem (np. z wieloma odniesieniami do ustaw, uchwał) najprawdopodobniej zostanie niezauważone lub niezrozumiane przez mieszkańców. Taka forma przekazania informacji o konsultacjach stanowi przejaw fikcji zapoznania się przez interesariuszy z prowadzonymi działaniami.

Kolejnym mankamentem w ustawie są zapisy art. 6 w pkt. 3 i 4. Rozbicie form konsultacji na dwa katalogi, tj. podstawowy (uwagi w postaci papierowej lub elektronicznej oraz formularze) oraz uzupełniający (spotkania, debaty, warsztaty, spacer studyjne, ankiety, wywiady, wykorzystanie grup przedstawicielskich lub zbieranie uwag ustnych) daje wrażenie szerokich możliwości przeprowadzenia pogłębionych konsultacji społecznych. Niestety zapisy zobowiązują w minimalnym zakresie do przeprowadzenia jedynie jednej

z podstawowych form oraz tylko dwóch z uzupełniających. W praktyce oznacza to, iż zgodnie z obowiązującym prawem konsultacje społeczne mogłyby odbyć się poprzez zebranie ankiet (np. z jednym pytaniem) oraz uwag w formie papierowej i ustnej. Przeprowadzone w takiej formie konsultacje nie są rzeczywistym włączeniem lokalnej społeczności w proces podejmowania decyzji. Ograniczają się jedynie do przyjęcia informacji zwrotnej bez możliwości pogłębienia problemu, wymiany zdań czy osiągnięcia konsensusu.

Oceniając zastosowaną technikę warsztatową, należy brać pod uwagę zarówno jej mocne, jak i słabe strony. Pozytywnym zjawiskiem zaobserwowanym w czasie prowadzenia warsztatów była aktywna współpraca uczestników. W porównaniu z konsultacjami prowadzonymi w mieście warsztat z bezpośrednim udziałem mieszkańców okazał się bardziej swobodny i zachęcający dla społeczności wiejskich. Może to wynikać z bliższych więzi i relacji pomiędzy mieszkańcami i lokalnymi liderami, np. panią sołtys. Czynny udział przedstawicieli władz samorządowych miał również wpływ na proces partycypacji. Taka postawa buduje relację otwartą do współpracy i na podejmowanie dyskusji. Uwagi zgłaszane w czasie spotkania warsztatowego stanowiły dla pracowników urzędu cenne źródło wiedzy na temat lokalnych problemów i potrzeb. Bezpośrednie zaangażowanie w osiągnięciu rezultatu w formie pomysłów działań wzmacnia poczucie sprawstwa wśród uczestników. Takie partnerstwo społeczne zwiększa efektywność podejmowania decyzji, co ma znaczący wpływ na odnowę danego obszaru (Staszewska 2015). Należy pamiętać, aby proces konsultacji społecznych dopasowywać indywidualnie do kontekstu lokalnego, co pozwoli w pełni wykorzystać potencjał zaangażowania społecznego mieszkańców. Jednocześnie należy zwrócić uwagę na relatywnie niskie zainteresowanie udziałem w konsultacjach (jedynie 2,4% mieszkańców z podobszarów rewitalizacji na obszarach wiejskich). W czasie trwania warsztatów można było odnieść wrażenie, że uczestniczyli w nich najbardziej aktywni przedstawiciele społeczności wiejskiej. Na tej podstawie można się zastanowić nad wprowadzeniem uzupełniających form konsultacji internetowych, np. geoankieta, PPGIS (*Public Participation GIS*), które funkcjonują w sposób równoległy do spotkań z bezpośrednim udziałem mieszkańców. Stwarza to szansę na zachęcenie do udziału osób młodych oraz tzw. „zwykłych mieszkańców” niekoniecznie zainteresowanych aktywnością społeczną (Bąkowska i in. 2017).

W związku z powyższym proponuje się wprowadzenie zmian w zapisach dotyczących informowania o konsultacjach oraz formach ich przeprowadzenia. Zmiany polegałyby na rozszerzeniu środków przekazu informacji o konsultacjach oraz zobowiązaniu do przeprowadzenia pogłębionych konsultacji, m.in. tak jak przeprowadzone warsztaty w Olkuszu. Takie zmiany umożliwią włączenie interesariuszy w podejmowanie decyzji publicznych, zwłaszcza na obszarach wiejskich, gdzie mieszkańcy odznaczają się największą aktywnością.

Zebrane rekomendacje i wnioski zawarte w artykule mogą stanowić wsparcie dla organizacji i prowadzenia procesu partycypacji społecznej w ramach innych projektów na obszarach wiejskich.

Bibliografia

- Arnstein S. R.**, 1969, *A Ladder of Citizen Participation*, Journal of the American Institute of Planners, 35 (4), s. 216–224.
- Bąkowska, E., Kaczmarek, T., & Mikuła, Ł.**, 2017, *Wykorzystanie geoankiety jako narzędzia konsultacji społecznych w procesie planowania przestrzennego w aglomeracji poznańskiej*, Roczniki Geomatyki, 15.
- Brodie E. i in.**, 2009, *Understanding participation: A literature review*, National Council for Voluntary Organisations, London.
- Chigbu U. E.**, 2012, *Village renewal as an instrument of rural development: Evidence from Weyarn, Germany*, Community Development, 43, 2, s. 209–224.
- Creighton J.L.**, 2005, *The Public Participation Handbook*, Jossey-Bass, San Francisco.
- Donderowicz M., Głowczyński M., Wronkowski A.**, 2016, *Partycypacja społeczna w rewitalizacji – rola stowarzyszeń lokalnych na przykładzie Poznania*, Problemy Rozwoju Miast 4, s. 41–51.
- Grzeszczak J.**, 2012, *Partycypacja publiczna w dużych miastach*, [w:] A. Olech (red.), *Dyktat czy uczestnictwo? Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce*, Instytut spraw publicznych, tom I, Warszawa.
- Hałat P.**, 2010, *Instrumenty partycypacji społecznej w lokalnych programach rewitalizacji miast w Polsce*, [w:] K. Skalski (red.), *O budowie metod rewitalizacji w Polsce – aspekty wybrane*, Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Kraków, s. 127–155.
- Hausner J.**, 1999, *Komunikacja i partycypacja społeczna: poradnik*, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej, Kraków.
- Hickey, S., Mohan, G.**, 2004, *Participation—from tyranny to transformation? Exploring new approaches to participation in development*, Zed books, London.
- Leszczynski M., Kadłubowski J.**, 2016, *Ustawa o rewitalizacji – praktyczny komentarz (Stan prawny na dzień 11 maja 2016 r.)*, Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa, Warszawa, dostępny na stronie: <https://mib.gov.pl/files/0/1796888/Ustawaorewitalizacijpraktycznykomentarz.pdf>
- Parysek J.J.**, 2016, *O najbliższej przyszłości rewitalizacji w Polsce: pragmatycznie i prognostycznie*, Problemy Rozwoju Miast, 4, s. 5–17.
- Pawłowska K.**, 2012, *Partycypacja społeczna w podejmowaniu decyzji dotyczących przyrody w mieście*, Zrównoważony Rozwój – Zastosowania, 3, s. 49–70.
- Skalski K.**, 1996, *Partycypacja społeczna w rewitalizacji starych dzielnic miejskich*, [w:] G. Praweńska-Skrzypek (red.), *Partycypacja obywatelska w życiu społeczności lokalnej. Stan, bariery, rekomendacje*, Fundacja Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji, Kraków.
- Staszewska S.**, 2015, *Rola wiedzy środowiskowej mieszkańców w procesie odnowy wsi*, Studia Obszarów Wiejskich, 40, s. 159–168.
- Wilczyński R.**, 2003, *Odnowa wsi perspektywą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, Fundacja Fundusz Współpracy Program AgroInfo, Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Oddział w Poznaniu, Poznań.
- Ziobrowski Z.**, 2009, *Wstęp*, [w:] W. Jarczewski (red.), *Przestrzenne aspekty rewitalizacji. Śródmieścia, blokowiska, tereny przemysłowe, pokolejowe i powojkowe*, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.

Materiały źródłowe

Gminny Program rewitalizacji Olkusza na lata 2016–2026, przyjęty Uchwałą Nr XXV/360/2016 Rady Miejskiej w Olkuszu z dnia 20 grudnia 2016 r., dostępny na stronie: https://bip.malopolska.pl/umigolkusz_a,1273277,uchwala-nr-xxv3602016-rady-miejskiej-w-olkuszu-z-dnia-20-grudnia-2016-r-w-sprawie-przyjecia-gminnego.html

Lokalny Program Rewitalizacji Olkusza – obszar Centrum – na lata 2008–2016, dostępny na stronie: http://www.umig.olkusz.pl/pks/index.php?option=com_content&task=view&id=10&Itemid=14

Pytania dotyczące opracowania programów rewitalizacji – aktualizacja z 12 września 2016 r., dostępne na stronie: https://www.fundusze.malopolska.pl/download/program-regionalny/skorzystaj/ogloszenia-o-naborach/rewitalizacja/FAQ_rewitalizacja_12092016.pdf

Raport z przeprowadzonych warsztatów w ramach konsultacji społecznych dotyczących projektu „Gminnego Programu Rewitalizacji Olkusza na lata 2016–2026”, dostępny na stronie: http://www.umig.olkusz.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=4661&lang=pl

Uchwała Nr 1718/16 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 22 listopada 2016 r. w sprawie zmiany Uchwały Nr 480/16 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie przyjęcia regulaminu prowadzenia Wykazu programów rewitalizacji gmin województwa małopolskiego, dostępna na stronie: <https://bip.malopolska.pl/umwm,a,1263492,uchwala-nr-171816-zarzadu-wojewodztwa-malopolskiego-z-dnia-22-listopada-2016-r-w-sprawie-zmiany-uchw.html>

Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2017 r. poz. 1023 z późn. zm.)
Wytyczne Ministerstwa Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020 z dnia 2 sierpnia 2016 r., MR/H 2014–2020 (2) 08/2016

Wykaz programów rewitalizacji gmin województwa małopolskiego, załącznik nr 1 do regulaminu prowadzenia wykazu programów rewitalizacji gmin województwa małopolskiego, dostępny na stronie: <http://www.rpo.malopolska.pl/o-programie/rewitalizacja>

Summary

This article concerns public participation in revitalization process under current legal conditions on the example of conducted actions in rural areas of the Olkusz commune. The workshop meetings procedure was presented as one of consultations forms, developed for the Communal Regeneration Program in Olkusz for 2016–2026. The main issue examined is the process of conducting consultations in the four rural revitalization sub-areas: Troks, Kosmolów, Zadole Kosmolowskie and Gorenice. It was presented how the actual involvement of local community enabled identification of needs and local potentials. Undertaken analysis allowed to develop procedure scheme and recommendations for public participation practice in rural areas. The article presents data obtained in the preparation of the Communal Regeneration Program in Olkusz for 2016–2026 at the Institute of Urban Development.